

Crisi econòmica, retallades i política escolar: cap a un nou elitisme educatiu

Martí X. March Cerdà

RESUM

En aquest article es fa una anàlisi de les conseqüències que pot tenir la crisi econòmica, a causa de les retallades, en el sistema educatiu, el seu creixement, la consolidació, el rendiment dels estudiants, la qualitat educativa i l'equitat del sistema. En aquest sentit, una de les qüestions sobre la qual cal reflexionar és, sens dubte, la tornada a un elitisme educatiu. Un elitisme educatiu no només per les conseqüències de les retallades, sinó també per la filosofia que impregna les reformes que s'han començat a dur a terme i les que es desenvoluparan en un futur més o menys immediat. Així mateix, en aquest article es parla de diversos elements que defineixen el sistema educatiu de les Illes Balears, la impossibilitat real de dur a terme un pacte per l'educació i la problemàtica de l'ensenyament del català, tant des d'una dimensió pedagògica com ideològica.

RESUMEN

En este artículo se hace un análisis de las consecuencias que puede tener la crisis económica, con sus recortes, en el sistema educativo, su crecimiento, su consolidación, el rendimiento de los estudiantes, la calidad educativa y la equidad del sistema. En este sentido, una de las cuestiones sobre las que hay que reflexionar es, sin lugar a dudas, el retorno a un elitismo educativo. Un elitismo educativo no sólo por las consecuencias de los recortes, sino por la filosofía que impregna las reformas que se han empezado a llevar a cabo y las que se desarrollarán en un futuro más o menos inmediato. Asimismo, en este artículo se hace referencia a varios elementos que definen el sistema educativo de las Illes Balears, a la imposibilidad real de llevar a cabo un pacto por la educación y a la problemática de la enseñanza del catalán, tanto desde una dimensión pedagógica como ideológica.

I. L'EDUCACIÓ EN TEMPS DE CRISI ECONÒMICA I POLÍTICA I ELS EFECTES EN LA POLÍTICA ESCOLAR

Ningú no dubta que ens trobam davant una crisi econòmica i financera profunda i global i que cal aplicar mesures d'austeritat i retallades, i quasi ningú no dubta de la necessitat de dur a terme polítiques de creixement... Però a l'hora de diagnosticar aquesta crisi, de conceptualitzar el que entenem per polítiques d'austeritat i de creixement, d'aplicar determinades mesures de retallades o de comunicar per què s'apliquen determinades polítiques, comencen a aflorar les diferències, les divergències. Efectivament, tot i el pensament únic que alguns volen aplicar, no hi ha una única manera de diagnosticar aquesta crisi, d'explicar-la, d'abordar-la, malgrat que hi ha qui té la temptació de plantejar que no hi ha alternatives a les seves propostes.

Efectivament, la situació de crisi econòmica que estam vivint al nostre país, en el marc d'una crisi global que afecta de manera diferencial els diversos països, implica la posada en marxa de polítiques d'austeritat —o d'una manera determinada de concebre-la— que posen en qüestió l'estat i la societat del benestar. Unes polítiques que, en tot cas, impliquen retallades importants en el camp de l'educació, de la sanitat o dels serveis socials, amb una importància especial en la dependència. Unes polítiques que ens deixen moltes preguntes per respondre, però la principal és: quin serà el panorama de l'educació, de la sanitat o dels serveis socials quan sortim d'aquesta crisi econòmica que està transformant la nostra vida i el nostre futur?

El que sí que resulta una realitat, que ningú posa en qüestió, és que res no serà igual que abans. Efectivament, hom té la certesa que la situació de l'estat del benestar no només serà més feble, més injusta, menys universal, més assistencial, de menys qualitat, sinó que a més implicarà la consolidació d'una societat més dual, menys cohesionada, més desigual en tots els aspectes. I el que uns obliden és que una societat menys cohesionada és una societat menys eficient i pròspera econòmicament. I en la qüestió educativa s'hi plasmen les condicions necessàries pel creixement econòmic, la cohesió social i el futur. L'objectiu polític d'alguns de fer reformes educatives per resoldre els problemes que té plantejats el sistema escolar, mirant el retrovisor, és una manifestació més d'una opció política i ideològica de gran envergadura.

A més, es tracta d'una crisi econòmica que arriba al nostre país quan el nostre sistema educatiu es troba en una cruïlla problemàtica, tant des de la perspectiva dels resultats acadèmics com des de la perspectiva de les reformes necessàries per aconseguir un sistema educatiu estable, suficient, de qualitat i equitatiu. Per tant, després d'anys d'increment dels recursos econòmics i humans dedicats a l'educació —fonamentalment per part de les comunitats autònomes—, d'algunes millores del sistema educatiu i d'unes perspectives positives de cara el futur, malgrat les dificultats, és evident que aquesta crisi econòmica, amb les retallades, pot suposar un retrocés important, significatiu en tots els aspectes del sistema educatiu: pressupost, rendiment educatiu, equitat educativa, etc.

Efectivament, les mesures del Ministeri d'Educació i de la Conselleria d'Educació suposen, per una banda, la creació d'un malestar important dins la comunitat educativa —i no només per les mesures aplicades, sinó també per les formes autoritàries i per la falta de diàleg— i, per l'altra, el desenvolupament d'una política educativa que no només no millorarà la situació del sistema educatiu, sinó que també afectarà la cohesió social i l'equitat educativa. L'increment de les ràtios professor/ alumne, l'augment de les hores lectives del professorat, la desaparició de programes educatius, la disminució dels recursos econòmics per als centres públics, la no-contractació a partir del curs 2012-2013 d'un nombre significatiu de professorat interí, juntament amb altres mesures educatives, suposaran una pèrdua important per l'escola pública, per la lluita contra el fracàs escolar i per l'èxit educatiu i l'equitat educativa. Si la situació educativa espanyola i balear era prou millorable, en molts aspectes, les mesures aprovades i posades en marxa poden suposar un deteriorament de l'educació en general i de l'educació pública en concret.

Però, a més d'aquesta crisi econòmica que afecta l'estat del benestar, hem de dir que l'educació s'està convertint en un espai d'una confrontació ideològica i política important. Tot i que seria ingenu pensar que l'educació és neutra ideològicament i políticament, en aquests moments la utilització de l'educació com un factor de diferenciació ideològica és significativa. Es tracta d'una utilització que té importants manifestacions en temes com el debat sobre l'assignatura Educació per la Ciutadania, la qüestió de la lliure elecció de centre o de l'elecció de llengua per part dels pares a les comunitats autònomes amb dues llengües oficials. I tot això sense entrar, encara, en les reformes que s'anuncien en relació amb la duració de l'ESO, el batxillerat i la formació professional, o també, amb la possibilitat de fer rànquings pels centres d'educació obligatòria i postobligatòria... Per tant, si les retallades ja tenen, d'entrada, una connotació política i ideològica, les altres mesures plantejades van en aquesta mateixa direcció. Anam cap a un xoc de trens educatius? Si fos així seria lamentable i perjudicial per l'educació.

En aquest context, resulta significativa la manera com es plantegen les retallades en les diverses polítiques econòmiques, administratives i socials. Així, resulten molt paradigmàtiques les diferències entre el tractament de les retallades en educació i en els altres sectors polítics i socials. Des d'aquesta perspectiva, cal fer-se una sèrie de preguntes: fa una desqualificació de les Forces Armades el ministre de Defensa a l'hora d'abordar les retallades en aquest sector?; ha parlat malament del personal sanitari o, fins i tot, de la sanitat espanyola, la ministra de Sanitat?; ha parlat malament de la justícia, dels jutges o dels fiscals el ministre de Justícia, un ministre de Justícia que fins i tot ha declarat que el president del Consell General del Poder Judicial ha quedat reforçat després de l'afer dels seus «viatges privats»?... I així podríem seguir, independentment de la política existent, canviant de manera sistemàtica i aprofitant la crisi econòmica el model de benestar social.

Però, en el cas de l'educació, la desqualificació del professorat i de l'escola pública ha estat, en el moment d'explicar i de justificar les diverses mesures a aplicar, la característica més significativa en la qual s'ha basat no només la comunicació, sinó també les accions desenvolupades. Efectivament, des de la presidenta de la Comunitat de Madrid fins al ministre d'Educació han convertit en una constant la crítica de la Universitat, dels equips rectorals, del professorat de primària i secundària. Una estratègia, per tant, diferent de la que s'ha aplicat als altres sectors en qüestió i que és una expressió que posa de manifest, per una banda, que els governs espanyol i de les Illes Balears consideren que alguns d'aquests sectors els són afins ideològicament i, per l'altra, que l'educació és un sector que no els és afí ideològicament i, per tant, un sector a combatre políticament.

En aquest context, resulta un exemple de cinisme polític el fet que el ministre d'Educació planteji les mesures que s'estan aplicant —sense diàleg, ni negociació ni consens amb la comunitat educativa— de suprimir el suport a l'escolarització de zero a tres anys, d'apujar les ràtios escolars, d'incrementar les hores lectives del professorat, d'augmentar les taxes universitàries, d'abaixar la quantia de les beques, etc., des d'un enfocament fonamentalment econòmic. Unes mesures, per tant, economicistes i financeres que tindran, segons el ministre, un efecte neutre des de la perspectiva tant de la qualitat com de l'equitat educativa. A més, i segons paraules del mateix ministre, les reformes de fons del sistema educatiu s'aplicaran una vegada s'hagi aconseguit l'equilibri pressupostari i la disminució del dèficit i del deute, com si les retallades anunciades i dutes a terme no tinguessin, també, un rerefons ideològic profund.

Tanmateix, són unes reformes que ja s'anuncien o bé que ja han començat. Així, el Ministeri d'Educació proposa canvis de continguts concrets de l'assignatura d'Educació per a la Ciutadania o anuncia la reducció de la durada de l'ESO i a les Illes Balears la Conselleria d'Educació encén una polèmica innecessària sobre el català a través d'una mesura que no només no aporta cap millora per incrementar les competències lingüístiques, sinó que ignora que el projecte lingüístic de centre és l'instrument adequat perquè els pares sàpiguen què és el que elegeixen. Un projecte lingüístic de centre —i els centres a les Illes Balears es caracteritzen per la seva pluralitat— que ha de possibilitar l'elecció real de llengua, la no-segregació, l'adquisició de competències lingüístiques en català, en castellà i en una tercera llengua...

Així doncs, per què en diuen retallades econòmiques si és l'inici d'una reforma educativa que tindrà importants conseqüències negatives per la millora del rendiment educatiu, la consecució de l'èxit educatiu, l'equitat educativa i l'escola pública? Tant en la forma com en el fons, les mesures

impulsades pel Ministeri d'Educació i per la Conselleria d'Educació no només no van a la rel dels problemes educatius, sinó que estan tenyides d'un plantejament ideològic profund i de menyspreu de tot el que significa l'educació com a servei públic i el diàleg amb la comunitat educativa.

A la política educativa li calen recursos econòmics i humans, idees clares, propostes concretes i senzilles. Li calen acords a curt i a llarg termini, però fonamentalment necessita la complicitat de tota la comunitat educativa. Les reformes educatives no es fan únicament a través de lleis; les reformes educatives reals es fan en cada centre, en cada aula, les fa cada professor, cada alumne... Tal com dèiem al principi, la crisi és real, és profunda, és dura... Però en la manera com s'aborda la reforma de l'educació es constata un error estratègic que no només serà negatiu a curt termini, sinó que implicarà que l'aposta per una societat cohesionada i del coneixement a Espanya sofrirà un retrocés de conseqüències significatives.

Que estam davant una confrontació política i ideològica a través de l'educació encara es posarà més de manifest amb la Proposta per a l'avantprojecte de Llei orgànica per a la millora de la qualitat educativa que ha presentat el Ministeri d'Educació, Cultura i Esport. Tot i que les propostes encara s'han de desenvolupar, la seva anàlisi posa de manifest que ens trobam davant una proposta de reforma feta des d'un plantejament ideològic, mirant cap endarrere, conceptualitzant un model elitista de l'educació, fomentant la divisió dels estudiants des les etapes no convenient, delimitant una dualització educativa, etc.

És evident que el sistema educatiu espanyol, i el de les Illes Balears, necessita reformes, però el que no necessita el sistema escolar són les retallades econòmiques, ni l'elaboració de noves lleis educatives i, sobretot, de lleis que no es facin amb el consens, que suposin canviar les coses de dalt a baix sense reflexió, que impliquin la mirada cap endarrere o que no tinguin en compte els trets i les dinàmiques europees. Les reformes educatives, quan es fan, s'han de dur a terme sobre dades sòlides, sobre experiències contrastades i sobre enfocaments consensuats. No es pot afirmar que les lleis actuals han fracassat per l'índex de fracàs o d'abandonament escolar, mentre tenim comunitats autònomes amb un índex de fracàs o d'abandonament similar a l'existent a la Unió Europea. Les retallades que s'estan fent tindran conseqüències negatives per al sistema educatiu i els seus usuaris. Però unes reformes sense consens poden implicar més problemes per l'educació.

Criden l'atenció des d'aquesta perspectiva les reflexions fetes pel Ministre d'Educació, el qual afirmava que cal una reforma profunda de l'educació, que el sistema educatiu no fomenta ni l'esforç ni l'excel·lència, que tenim la generació més ben formada de la història que el sistema econòmic és incapaç d'integrar laboralment i que necessita començar a plantejar-se sortir del país i emigrar a altres països... Aleshores, la pregunta que ens podem formular és la següent: on és el problema, en la mala formació dels nostres estudiants o en la incapacitat del sistema econòmic d'integrar-los dins el mercat laboral? Tot i que és una evidència que l'educació a Espanya necessita millorar en tots els sentits, la qüestió sobre la qual hem de reflexionar és sobre les dificultats de la nostra economia per crear llocs de feina suficients en quantitat i en qualitat. És una realitat que la societat necessita invertir en educació, en coneixement, en formació, sobretot en la societat del coneixement, però resulta una contradicció retallar els pressupostos de l'educació, voler millorar la qualitat educativa i imaginar que el mercat de treball crearà els llocs de feina adequats.

La societat espanyola i la societat de les Illes Balears està condemnada a tenir un tipus de feina de baixa qualitat, de caràcter temporal i efímera? Ens estam preparant per una societat de nivell educatiu baix? On són els nous jaciments de feina que necessita la societat i els joves del nostre país? Quin tipus de grau acadèmic es vol? Per a quin tipus d'economia? Per a quin tipus de feina? Hi ha alternatives a l'economia de la construcció? Hi ha elements per construir una economia orientada al coneixement, a la innovació o a les noves tecnologies? En definitiva, a quin tipus d'economia i de societat vol respondre la reforma educativa del govern del Partit Popular?

Resulta complicat donar resposta a totes aquestes preguntes, no només per la seva complexitat, sinó perquè necessitam tenir dades i informacions més profundes sobre la reforma que es planteja. A més, a quin nivell de consens es vol arribar? Quin serà el paper de les comunitats autònomes en el disseny de la reforma? Anam cap a un procés de recentralització educativa? Quin percentatge del PIB es vol dedicar a l'educació després de les retallades? Tot i que els diners no ho són tot en educació, sense diners l'educació no avança, es necessiten altres instruments. És evident que serà un curs dur no només per les retallades educatives, sinó també per aquesta reforma educativa amb un enfocament ideològic important. Caldrà esperar.

2. ALGUNES REALITATS I REFLEXIONS SOBRE L'EDUCACIÓ A LES ILLES BALEARS

Una de les característiques del nostre temps, tant des d'una perspectiva econòmica com des d'una perspectiva social, sens dubte és la importància de l'educació, de la formació i la transferència de coneixement a la societat i al teixit productiu, i de la investigació per tal de possibilitar el desenvolupament integral de la nostra societat. Les Illes Balears, malgrat el seu desenvolupament econòmic i social —que començà amb el turisme durant la dècada dels anys seixanta—, no s'han caracteritzat, en general, per l'aposta per l'educació, la formació, la investigació o la innovació. No obstant això, és evident que el futur de la societat del segle XXI està en l'educació, en la inversió en capital humà, en el fet de creure en la formació i produir coneixements.

Tanmateix, la despreocupació per aquestes qüestions, que són fonamentals per a la integració de les Illes Balears dins la societat del coneixement, està, des de final de la dècada dels anys noranta, en un procés de canvi, a causa no solament de les polítiques posades en marxa per part de l'Administració autonòmica, sinó també per la progressiva conscienciació de la societat i de la classe empresarial de la importància d'aquesta qüestió per al futur de la societat de les Illes Balears. Així, en el context de millora de l'educació a les Illes Balears que s'ha produït en aquests darrers anys, hem d'assenyalar l'increment del nivell educatiu, l'augment del nombre de places, del nombre de professors, del nombre de serveis educatius, del finançament educatiu, de la democratització de l'ensenyament, de la millora de la qualitat educativa o de la progressiva, encara que lenta, equitat educativa. Però aquesta millora no pot fer oblidar els problemes importants i significatius que presenta el nostre sistema educatiu: insuficiència de recursos econòmics, insuficiència de places educatives, important percentatge de fracàs escolar i d'abandonament escolar, resultats escolars insatisfactoris, escolarització desigual entre l'escola pública i l'escola privada i concertada dels estudiants immigrants, problemes de massificació, digitalització insuficient de les escoles, autonomia

escolar insuficient, manca de professionalització de la direcció educativa, poca participació dels pares en els centres educatius...

Els que fan una anàlisi apocalíptica sobre la realitat del sistema educatiu de les Illes Balears no només s'equivoquen sinó que, a més, comuniquen un missatge fals a la comunitat educativa i a la societat en tots els sentits. No es tracta de negar els problemes, però tampoc de fer-ne una magnificació. La realitat educativa és millorable en determinats aspectes. El nostre sistema educatiu, al llarg dels anys, ha millorat, però cal que continuï millorant d'una manera clara i progressiva a través de mesures concretes. Les solucions dels problemes no vindran del canvi de lleis o de les retallades. Les millores només poden venir a través de pressupostos adequats, reformes clares i específiques, la millora de la formació del professorat, etc. Per tant, cal fugir dels que, des d'una ideologia que mira cap endarrere, de propostes buides, de concepcions elitistes... volen dur a terme reformes que no es basen en anàlisis rigorosos.

Quina ha estat la realitat educativa de les Illes Balears durant el curs 2011-2012? És evident que no hi ha hagut canvis significatius des de la perspectiva quantitativa ni qualitativa de l'educació en relació amb cursos anteriors. Els canvis en educació són lents i poc significatius a curt termini. A més, les mesures preses tenen un recorregut llarg, ja que tenen un impacte lent i requereixen temps. En tot cas, cal tenir en compte les consideracions següents:

1. L'increment constant i progressiu del nombre de matrícules que s'ha produït des del curs 2000-2001 comença a estabilitzar-se i a mostrar símptomes d'un canvi en la tendència generada per l'increment de la població escolar, l'augment de l'escolarització i els recursos destinats a donar-hi resposta. Durant el curs 2011-2012 l'anàlisi comparativa respecte del curs anterior mostra un cert equilibri de la matrícula en tots els nivells educatius, amb oscil·lacions no gaire significatives. L'increment total en els estudis de règim general respecte al curs anterior és de 1.106 matrícules, un increment molt més moderat que en cursos anteriors i es distribueix entre l'educació infantil, primària i secundària obligatòria. Es tracta de la constatació, per una banda, de les conseqüències de la crisi econòmica i, per l'altra, de l'estabilització, o fins i tot, del retrocés de la immigració escolar.
2. El nombre d'estudiants estrangers matriculats presenta un descens important de 1.458 alumnes en relació amb el curs anterior; una dada molt significativa i que suposarà una estabilitat de la matrícula educativa i una disminució de les inversions a fer per donar resposta a les demandes i necessitats d'escolarització. El total d'alumnes estrangers matriculats és de 26.413 alumnes. La dinàmica que s'observa és de continuïtat en la davallada d'alumnat estranger iniciada de manera perceptible el curs anterior, 2010-2011, i constatable també durant l'actual. Únicament s'observa un cert estancament de la població escolar de nacionalitat estrangera en les etapes postobligatòries.
3. Durant el present curs escolar hem assistit a les retallades en educació que podem qualificar de molt importants. Efectivament, les mesures anunciades per la Conselleria d'Educació i el Ministeri d'Educació, tot i que encara no han tingut una gran transcendència en l'àmbit dels centres i del sistema educatiu general, tindran un gran impacte educatiu durant el curs acadèmic 2012-2013. Es tracta de mesures que afectaran des de l'educació infantil fins a la universitat, tant en els aspectes quantitius com qualitius. És difícil, de moment, saber les conseqüències que

tindran totes les mesures educatives que s'estan prenent, però el que és segur és que tindran efectes sobre la qualitat de l'educació i sobre l'equitat educativa i la igualtat d'oportunitats a través de l'educació. Són unes mesures que tindran importants conseqüències negatives i que estan preses sense cap tipus de diàleg i consens educatiu, social o polític. Aquesta situació encara agreuja els problemes de l'educació. Però, de quines mesures estam parlant? El Reial decret llei 14/2012, de 20 d'abril, de mesures urgents de racionalització de la despesa pública en l'àmbit educatiu —juntament amb les que ha posat en marxa la Conselleria d'Educació del Govern de les Illes Balears— ens enfronta a una realitat incontestable:

- a) Disminució progressiva dels pressupostos dedicats a l'educació de manera substancial i significativa.
- b) Manca de liquiditat dels centres públics per poder pagar les seves despeses bàsiques. Una situació que provoca molts problemes en el funcionament quotidià dels centres en tots els àmbits.
- c) Supressió de rutes de transport escolar amb totes les conseqüències que aquest fet implica.
- d) Supressió d'ajuts i de beques per a menjadors escolars en uns moments en què les famílies passen per moments difícils des de la perspectiva laboral i econòmica.
- e) Increment de les ràtios per aula en tots els nivells educatius, amb totes les conseqüències que aquest fet implicarà de massificació de les aules i del rendiment dels estudiants. Un increment que afecta tots els nivells educatius.
- f) Reducció dràstica del nombre d'interins en tots els nivells educatius, la qual cosa repercuteix en l'increment de la massificació educativa i en la supressió de determinats serveis educatius.
- g) Increment de l'horari lectiu del personal docent, un increment que suposarà una disminució del nombre d'interins i de la dedicació del professorat, ja que hi haurà més alumnes per classe i hi hauran de dedicar més hores. Això pot suposar una disminució del rendiment educatiu.
- h) Manca de pagament als centres concertats dels diners necessaris per al seu funcionament normal per part de l'administració autonòmica.
- i) Supressió o disminució de programes de suport educatiu: TISE (tècnic d'intervenció socioeducativa), PROA (Programa de reforç, orientació i suport), PAIRE (Programa d'acollida, integració i reforç educatiu), escoles matineres, etc. Una supressió o disminució de programes que fonamentalment afectaran els estudiants amb més dificultats socials, educatives, etc.
- j) Disminució de les ajudes en relació amb els llibres escolars, ja sigui des de la perspectiva de la reutilització com d'altres tipus d'ajuts. Una qüestió que afecta els centres i determinades famílies.
- k) Increment de la dedicació docent del professorat universitari, la qual cosa no només està suposant l'acomiadament de professorat associat o altres figures, sinó que a més va en la direcció contrària de Bolonya, atesa la situació de massificació de les aules.
- l) Increment de les taxes de matrícula universitària en unes proporcions elevades i que pot suposar l'abandonament universitari de determinats tipus d'alumnes.
- m) Disminució de les beques i increment de les condicions per poder rebre'n.
- n) Disminució de les ajudes institucionals a les AMIPA. Una qüestió prou negativa per moltes raons, però en aquest sentit cal fer referència al paper que estan jugant moltes AMIPA als centres i a l'increment progressiu de la preocupació dels pares pels centres educatius. La institucionalització de les associacions de pares i mares és un element clau per a la millora de l'educació i per a fer un sistema educatiu més participatiu.
- o) Etc.

4. El percentatge d'abandonament escolar és, també, una dada significativa per comprendre la realitat educativa de les Illes Balears. Tot i que les Illes Balears presenten el percentatge d'abandonament més alt d'Espanya, cal reconèixer que els darrers anys hi ha hagut una disminució progressiva d'aquest percentatge, a causa, per una banda, de la crisi econòmica i, per l'altra, de les mesures que, des de fa anys, han pres les diverses administracions i centres educatius. Aquesta dada ens ajuda a entendre els problemes del sistema educatiu de les Illes Balears.
5. Però, si aquestes dades ja són preocupants des d'una perspectiva de l'aprofitament educatiu que fan els estudiants de les Illes Balears, el rendiment educatiu és, també, un factor important per conèixer la realitat educativa d'aquesta comunitat. Així, segons l'avaluació de segon d'ESO feta a tot Espanya a les diverses comunitats autònomes, els resultats han posat de manifest que els estudiants d'ESO de les Illes Balears estan en els darrers llocs de l'Estat en les quatre àrees avaluades en relació amb les competències bàsiques: comunicació lingüística, matemàtiques i ciències. Tot i que les diferències són gaire significatives, sí que resulten preocupants.
6. En aquest sentit, és interessant fer referència a les avaluacions de diagnòstic que ha fet l'Institut d'Avaluació i Qualitat del Sistema Educatiu de les Illes Balears (IAQSE) durant el curs 2010-2011 dels estudiants de quart de primària:
 - a) Es constata una millora de la competència lingüística —anglès, castellà i català— dels estudiants de primària. Aquesta millora fonamentalment es constata als centres públics.
 - b) Tal com s'ha plantejat anteriorment, als centres públics els resultats de la comunicació lingüística pugen de manera important i baixen als centres privats. Tanmateix, els centres privats encara mantenen unes puntuacions superiors.
 - c) Els resultats en matemàtiques i en ciències no han estat positius, sobretot si es comparen amb els de comunicació lingüística.
 - d) Les alumnes tenen millor puntuació en comunicació lingüística —català, castellà i anglès— que els alumnes.
 - e) Els alumnes tenen millor puntuació en matemàtiques i en ciències que les alumnes.
 - f) Els alumnes els pares dels quals tenen estudis i una bona posició professional obtenen millors resultats en tots els sentits.
7. La universitat espanyola també està sofrint les conseqüències de les retallades econòmiques d'una manera important. Efectivament, les mesures que estan prenent sobre la universitat el Ministeri i les comunitats autònomes a partir d'un diagnòstic ministerial fals, parcial i interessat, no només no contribuiran a la millora dels seus problemes, sinó que a més implicaran un retrocés significatiu del nivell que s'havia assolit. Ningú dubta que la universitat espanyola necessita reformes profundes que en millorin la governança, el rendiment, l'eficàcia i l'eficiència, la internacionalització, la relació amb les empreses, etc., però podem afirmar que les mesures que s'estan prenent no només van en la direcció contrària i n'agreugen els problemes, sinó a més que implicaran un retrocés en la democratització universitària aconseguida. Així, es tornarà, de manera progressiva, a un nou elitisme educatiu que no contribuirà, sinó tot el contrari, a la construcció d'una societat del coneixement.

La Universitat de les Illes Balears, des de fa anys, està sofrint les retallades econòmiques dels diversos governs autonòmics, però les mesures que s'estan prenent actualment posen en qüestió tot l'avanç que fins ara s'havia aconseguit. Així, es pot afirmar que la UIB és, malgrat els problemes de joventut, de finançament, del tipus de plantilla, de l'organització interna o del suport empresarial i social, una universitat de qualitat pel que fa a la docència, la investigació i l'impacte socioeconòmic i cultural. Però, amb les mesures que s'han pres fins ara, podem constatar que la UIB és una de les universitats més mal finançades de l'Estat. I, malgrat aquest fet incontestable, cal subratllar les aportacions que la UIB ha fet a la societat de les Illes Balears, com ara els més de 45.000 professionals que han sortit de les seves aules universitàries. Cal destacar-ne l'eficiència investigadora, l'aportació que ha fet a la transferència de coneixement i la seva importància des de la perspectiva cultural i social. Cal destacar les seves aportacions a la millora del PIB i a la fiscalitat balear, etc.

Des d'aquesta perspectiva, seria necessari que aquells sectors i persones que desacrediten la UIB amb arguments parcials, falsos i interessats fossin conscients de les aportacions de la Universitat al desenvolupament de la societat de les Illes Balears. No es pot, tal com fan alguns, desprestigiar la UIB amb afirmacions sobre el seu catalanisme radical. Efectivament, la UIB, d'acord amb els seus estatuts, amb la seva trajectòria, amb el seu compromís, defensa el procés de normalització de la llengua catalana, en qualitat de llengua pròpia i oficial de la comunitat autònoma de les Illes Balears, amb plantejaments de prestigi i d'utilitat. Tanmateix, la UIB és un espai de convivència lingüística, que es troba en un procés d'internacionalització progressiu, en què s'acullen estudiants i professors d'altres països, en què professorat i alumnat utilitzen lliurement de les seves llengües, sense cap tipus de problemes o d'entrebancs, etc. La UIB ha de fer les seves pròpies reformes, en el marc de la reforma universitària de la universitat espanyola, amb les seves pròpies decisions i amb la col·laboració lleial i real de l'Administració autonòmica i de la mateixa societat. I tot això serà clau per aconseguir una universitat de més qualitat, més europea, més internacional, més incardinada i més visible en la societat del coneixement, de la recerca i de la innovació.

Així doncs, tot i les millores que ha obtingut el sistema educatiu de les Balears, en els darrers anys i en tots els cursos escolars, cal assenyalar que sorgiran interrogants, tant pel que fa a les taxes d'escolarització com al rendiment —en un sentit global i ampli—. Efectivament, les mesures que s'estan prenent i les que es prendran no només no milloraran la situació del sistema educatiu, sinó que poden implicar un empitjorament. Només el diàleg, el consens, el pacte, la complicitat, la participació de tots, la motivació de la comunitat educativa... pot amortir, relativament, les negres perspectives del nostre sistema educatiu.

3. EL PACTE PER L'EDUCACIÓ, UNA MISSIÓ IMPOSSIBLE?

Des que vàrem començar a publicar els anuaris de l'educació de les Illes Balears, hem manifestat la necessitat de dur a terme un pacte per l'educació, com un instrument adequat per començar a resoldre els importants problemes del nostre sistema educatiu. Efectivament, és evident que l'educació de les Illes Balears requereix un consens de mínims i d'una prioritització

d'objectius, atesos els problemes reals i quotidians que té el nostre sistema educatiu: la manca d'un finançament educatiu adequat, la solució de la qual no pot dependre de la conjuntura política; la taxa tan significativa de fracàs escolar, sobretot a l'ESO, que requereix mesures plurals, recursos i flexibilitat pedagògica; la taxa d'escolarització tan baixa de les Illes Balears en les etapes no obligatòries (batxillerat, formació professional i universitat); la construcció d'infraestructures educatives a les zones urbanes i a les zones turístiques de les Illes Balears, a causa, fonamentalment, de l'allau immigratòria; la necessitat de modernitzar els equipaments educatius actuals; la imprescindible informatització educativa dels centres; el tractament adequat i la distribució equitativa de la diversitat social i educativa; la redefinició de les relacions entre l'escola pública i l'escola concertada, a través d'un acord que possibiliti, entre altres objectius, l'existència d'una xarxa educativa integrada amb els mateixos drets i deures; l'estabilització i la racionalització de les plantilles de professorat als centres; el desenvolupament total del model lingüístic escolar que possibiliti l'aprenentatge de les dues llengües al final de l'escolarització obligatòria, partint de la situació real del català; l'aposta real per la qualitat de l'educació; la solució dels problemes de convivència a les escoles; la coordinació urgent dels serveis educatius amb els serveis socials; l'aposta real per l'autonomia dels centres i la necessària professionalització de la gestió; la potenciació del paper dels ajuntaments en l'educació; la dotació de serveis educatius complementaris a l'escola pública, etc.

Es tracta, tal com s'ha dit anteriorment, de problemes de caràcter històric i estructural que els diversos governs no han estat capaços de solucionar, malgrat els esforços duts a terme i els objectius aconseguits. El sistema educatiu de les Balears necessita fer un pas més, necessita «normalitzar» els resultats i necessita millorar amb més rapidesa la qualitat educativa. I aquesta necessitat s'està accentuant a causa, per una banda, de la situació de crisi econòmica que estam sofrint a Espanya i a les Illes Balears i, per l'altra, de les mesures educatives que han posat en marxa la Conselleria d'Educació i el Ministeri d'Educació.

En tot cas, i tal com s'ha dit de manera reiterada, el pacte per l'educació s'ha de fer, tenint en compte els següents punts estratègics i instrumentals:

1. Continuitat: per resoldre els problemes de l'educació cal una continuïtat permanent. Efectivament, a mitjà o llarg termini.
2. Estabilitat: l'educació necessita que les mesures educatives durin i que siguin estables en el temps.
3. Suficiència: l'educació necessita recursos econòmics i humans suficients per donar resposta a les necessitats i demandes educatives existents.
4. Qualitat: les mesures educatives d'un pacte han de tenir com a finalitat la millora de la qualitat de l'educació de manera específica, l'excel·lència.
5. Equitat: les mesures educatives d'un pacte s'han de dur a terme tenint en compte la igualtat d'oportunitats i la cohesió educativa.

6. Temporalització: les mesures educatives d'un pacte requereixen un temps determinat, una planificació concreta, cronogrames...
7. Participació: en les mesures educatives hi ha d'haver la participació i la complicitat dels agents polítics, socials i educatius.
8. Avaluació: el desenvolupament d'un pacte educatiu requereix el seguiment de les mesures a aplicar i l'anàlisi de l'impacte i els efectes col·laterals.
9. La transparència: les mesures educatives d'un pacte cal que tinguin transparència, que se n'informi constantment, que es faci publicitat del que se'n fa i del que se n'obté.
10. La realitat autonòmica i constitucional: les mesures d'un pacte no poden ser una forma de recentralització de les competències educatives. El que sí que han de significar és la responsabilitat de cada institució implicada i la col·laboració i cooperació entre les diverses institucions de les administracions autonòmiques i de l'Administració central. Un pacte educatiu, doncs, que implica tenir en compte dues consideracions importants: per una banda, la necessitat de fer un pacte estatal i, per l'altra, la necessitat de reforçar la col·laboració i la cooperació entre les comunitats autònomes i el Govern central en matèria d'educació.

Així doncs, és evident que el pacte educatiu és necessari, però cada dia que passa sembla més una missió impossible. Cal tenir en compte que tenim diversos documents i actituds que demostren aquesta necessitat, malgrat que després no es traduiran en pactes i acords: la proposta que va fer el ministre d'Educació, Ángel Gabilondo; les propostes de les diverses plataformes educatives de les Illes Balears; el document sobre l'escola pública i l'escola concertada impulsat per la Conselleria d'Educació de l'anterior Govern del Pacte; la disposició de la majoria dels membres de la comunitat educativa; les actituds positives en els partits polítics, etc. La societat balear i tota la ciutadania l'ha reclamat.

Efectivament, segons la realitat educativa de les Illes Balears, hom pot afirmar que ens trobam en una cruïlla. Ens trobam davant la necessitat d'abordar en profunditat els problemes més importants del nostre sistema educatiu. Una manera d'abordar els problemes, clarament, és un acord entre totes les forces polítiques, socials i educatives de les Illes Balears. En aquest sentit, podem afirmar que el camí envers l'èxit o el fracàs educatiu i social implica abordar les coses o bé des del consens o bé des del conflicte. No s'han d'abordar els problemes de l'educació per crear-ne més dels que existeixen. Només hi ha dues solucions: o conflictivitzam l'educació o cercam el consens educatiu.

A tot això se li ha d'afegir el document que va presentar el Govern de les Illes Balears a principis del curs 2011-2012. Així doncs, quines són les característiques del document presentat pel Govern de les Illes Balears? El document del Govern de les Illes Balears té unes característiques molt especials —que no comentaré— i, segons la meua opinió, ha tingut poca repercussió social i educativa, la qual cosa és sorprenent, i suposa, en part, la constatació d'un nivell d'escepticisme, tant en relació amb els possibles resultats com amb el tipus de participació política, social i educativa necessària per poder aconseguir la signatura d'aquest pacte escolar.

El Document base per un pacte social per l'educació a les Illes Balears del Govern de les Illes Balears es planteja com un instrument de treball per a l'anàlisi i la discussió prèvies a la plasmació del pacte, amb el benentès que caldrà valorar totes les aportacions, estudiar-ne la viabilitat econòmica, establir-ne el calendari d'aplicació i dissenyar i posar en acció els mecanismes de control pertinents. El document, que és obert i poc concret, presenta l'estructura següent:

- 1) En primer lloc, el document es refereix als trets distintius del sistema educatiu de les Illes Balears. Així, fa referència a diversos indicadors, al fracàs escolar, al funcionament dels centres, a l'estructura de la xarxa de centres educatius de les Illes Balears, a la immigració escolar, a les expectatives familiars de l'educació, als ensenyaments obligatoris o no obligatoris, a les transicions entre les diferents etapes educatives, etc.
- 2) En segon lloc, el document es refereix als diversos nivells i eixos del pacte social per l'educació, als fonaments del pacte, a les condicions per dur-lo a terme o als punts bàsics del pacte: a) l'excel·lència educativa; b) l'equitat educativa; c) el compromís educatiu, etc.

Per tant, el document presentat pel Govern de les Illes Balears tenia, segons la meua opinió, una sèrie de punts positius: a) la plasmació d'una voluntat d'acord; b) la qualitat de ser un document obert; c) la possibilitat de construir entre tots un document definitiu que faciliti el pacte per l'educació, i d) malgrat la constatació d'una ideologia de manera implícita, la possibilitat de la participació de tots. Però el fet de passar d'un text escrit a un acord polític i social implicava un esforç per part de tots i, fonamentalment, del Govern de les Illes Balears.

Tanmateix, és evident que, al marge de definir, de manera fonamental, per a què o què s'ha de pactar, cal establir les condicions necessàries perquè el pacte sigui possible. Així, aquestes condicions prèvies —bàsiques per poder aconseguir aquest acord educatiu— són, segons el meu parer, les següents:

En primer lloc, és evident que no es pot dur a terme aquest pacte educatiu si no es resolen els problemes quotidians que tenen els centres educatius, si no hi ha un acord en relació amb els problemes actuals que caracteritzen la realitat educativa: les retallades de pressupost, l'eliminació de programes, la situació dels interins, l'increment del nombre d'hores de docència del professorat, la manca de pagament als centres per al seu funcionament de cada dia, les decisions sobre la llengua, el tema de la religió, la normativa d'admissió d'alumnes, la manca de pagaments a l'escola concertada, la relació amb les AMIPA o els sindicats, etc. Si no es resolen a través de l'acord aquestes i altres qüestions concretes i específiques, parlar d'aquest pacte social i polític per l'educació és un acte d'ingenuïtat o una manera d'ignorar la realitat.

En segon lloc, el pacte educatiu no serà possible si no hi ha una lleialtat total entre tots els possibles signants d'aquest acord. I això significa sinceritat en les propostes, en les coses que es volen aconseguir, en lloc d'utilitzar el pacte com una manera de fer-lo impossible i de posar entrebancs perquè sigui una història interminable. Cal tenir, doncs, la voluntat política d'arribar a acords, posant les cartes —totes— damunt la taula de la negociació i el diàleg, cercant el comú denominador entre tots.

En tercer lloc, cal tenir clara la metodologia que s'ha de seguir per fer possible aquest acord. Efectivament, establir la manera com es vol aconseguir aquest consens educatiu és fonamental i això significa, també, acordar les regles del joc: el paper del Parlament, del Govern, dels grups parlamentaris, de la comunitat educativa, de la societat civil; la definició de les prioritats; la temporalització de l'acord, etc. Es tracta d'una qüestió bàsica si es vol que el camí sigui l'adequat.

En quart lloc, és evident que la Conselleria d'Educació, tot i la responsabilitat que té de governar la política educativa en el dia a dia, ha de ser conscient que no pot prendre mesures que puguin posar entrebancs al possible pacte, posant en marxa decisions que puguin conflictivitzar encara més l'educació. I aquí es poden posar exemples que ja estan plantejats i que comencen a ser objecte de massa polèmica innecessària, irresponsable i inútil.

I, finalment, és evident que un pacte balear per l'educació necessita, també, un acord en l'àmbit estatal, ja que, si bé l'educació està transferida a les comunitats autònomes, el Govern central, d'acord amb la Constitució i la normativa existent, té competències importants i significatives que condicionen les polítiques educatives de les comunitats autònomes. És necessària la col·laboració i la cooperació entre el Govern central i les comunitats autònomes en matèria d'educació per resoldre problemes, no per recentralitzar-los o per posar entrebancs. I en aquest aspecte les declaracions del ministre d'Educació es poden considerar preocupants per la seva simplicitat i inoportunitat.

S'han complert les condicions per fer possible aquest pacte social i polític per l'educació?. És evident que les mesures que han pres la Conselleria d'Educació i el Ministeri d'Educació durant el present curs van en la direcció contrària del que significa aconseguir un consens educatiu de mínims. Efectivament, les mesures que s'han pres no només no suposen la creació d'unes condicions mínimes per dur a terme un pacte per l'educació, sinó que estan provocant un nivell de conflictivitat social i educativa que mai s'havia vist. De fet, en el Parlament de les Illes Balears, la possibilitat de signar aquest pacte s'ha diluït d'una manera irreversible. En aquest moment, ni els partits polítics ni els agents educatius i socials estan en condicions de posar-se d'acord. Les mesures preses han estat unilaterals, el diàleg no ha existit, la desconfiança s'està apoderant dels agents educatius, la conflictivitat comença a manifestar-se de manera significativa... En aquest context, el pacte avança cap a la impossibilitat de manera imparabile. I a tot això se li ha d'afegir que el Ministeri ha presentat les propostes per a l'avantprojecte de llei orgànica per a la millora de la qualitat educativa que, d'entrada, suposen una ruptura amb la normativa actual existent, una ruptura que pot provocar la impossibilitat d'un diàleg real entre tots els partits polítics i els agents de la comunitat educativa.

En aquest context de retallades i d'ajustaments i no de reformes a fons del sistema educatiu, resulta una contradicció, per una banda, que el Govern de les Illes Balears, d'acord amb el Ministeri d'Educació, dugui a terme la majoria de les mesures sense diàleg amb la comunitat educativa i, per l'altra, que proposi un pacte social per resoldre els problemes que té plantejats l'educació a les Illes Balears i donar-li l'estabilitat necessària. Una contradicció que, *de facto*, impossibilita l'establiment de les bases d'aquest pacte educatiu tan necessari.

Així doncs, és possible posar fil a l'agulla i que siguem capaços de convertir un problema en una possibilitat i una oportunitat per millorar l'educació? És el moment de la responsabilitat. És el

moment de les decisions compartides. És el moment de les decisions rigoroses. És el moment d'apostar pel futur. És el moment d'apostar per l'èxit educatiu de tota la societat de les Illes Balears. Ja no tenim més excuses i el temps d'aconseguir un sistema educatiu estable, suficient, de qualitat i equitatiu s'acaba. Però, probablement, el temps ja s'ha acabat. Tenc la sensació que hem entrat en un temps i en un espai de confrontació política, ideològica i educativa, i que el pacte és, de fet, cada dia més impossible. Emperò, el pacte cada vegada és més necessari.

4. LA POLÈMICA DE LA LLENGUA VERSUS LA MILLORA DE L'EDUCACIÓ?

No hi ha cap dubte que el curs escolar 2011-2012, en l'àmbit general d'Espanya i de les Illes Balears, no s'ha caracteritzat, tal com hem plantejat anteriorment, per la normalitat, ja que les retallades econòmiques en algunes comunitats autònomes, les declaracions de determinats responsables polítics, les convocatòries de vagues en l'educació, la sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya sobre el model d'immersió lingüística en aquesta comunitat, l'increment de la jornada lectiva dels docents, l'augment de les ràtios escolars, les declaracions en relació amb l'educació per la ciutadania i altres qüestions, estan mostrant una conflictivitat que feia anys que no es veia. A les Illes Balears, tot i que el curs va començar amb normalitat i sense conflictes, el desenvolupament del curs ha posat de manifest que ens trobam davant una situació conflictiva a causa de la política educativa del Govern de les Illes Balears, amb algunes incerteses de futur que caldrà afrontar amb decisió i consens.

Efectivament, el moment actual no és el millor per la lírica ni per l'educació. Si el sistema educatiu de les Illes Balears té problemes importants i significatius que afecten tant qüestions quantitatives com qualitatives, les mesures que s'estan duent a terme (increment del nombre d'hores lectives del professorat, augment de les ràtios d'alumnes per aula, reducció de programes de millora de l'educació, desaparició del programa Escola 2.0 i *de facto* del programa d'escoles infantils, disminució del pressupost de l'educació no universitària i universitària, acomiadament de fet del nombre de professors interins, increment de les matrícules universitàries, disminució en l'import de les beques i ajudes a l'estudi...) tindran conseqüències negatives no només per la millora de l'educació, sinó per l'equitat del sistema educatiu.

En aquest context de conflictivitat escolar, les sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya i del Tribunal Suprem sobre la immersió lingüística han creat una polèmica que no només va més enllà de l'educació, sinó que ha desplaçat, en aquesta comunitat, els problemes reals de l'educació a un segon terme. En tot cas, de la lectura de la sentència, podem deduir, segons la meva opinió, dues conclusions bàsiques: a) la sentència no qüestiona el model d'immersió lingüística que se segueix a Catalunya amb èxit tant des de la perspectiva de la cohesió social com des de la perspectiva educativa, i b) la sentència no diu quina ha de ser la presència del castellà com a llengua vehicular en l'ensenyament. Així doncs, seria un error tant que es qüestionàs l'enfocament del sistema d'immersió lingüística, com que no es poguessin introduir modificacions en el model, no només en funció de la filosofia de la sentència, sinó en funció de les característiques sociolingüístiques de la zona i de les escoles, del perfil dels estudiants o de l'assoliment de competències lingüístiques en català o en castellà. L'educació, en aquest i en altres aspectes, necessita normes clares, però també flexibilitat i adaptacions en la seva aplicació.

Des d'aquesta perspectiva de la llengua, els diversos estudis que ha fet el Ministeri, la Conselleria o l'OCDE (l'informe PISA) han posat de manifest no només que cal incrementar les competències lingüístiques dels nostres estudiants en totes les llengües, sinó que els estudiants de les Balears tenen un coneixement similar de castellà i de català, que cal òbviament incrementar. I aquesta és la qüestió i els objectius a prioritzar. D'acord amb aquesta realitat, vull posar de manifest una sèrie de punts que consider fonamentals en relació amb l'ensenyament-aprenentatge de les llengües oficials de la comunitat autònoma de les Illes Balears:

- 1) Cal partir de l'objectiu que el procés d'escolarització ha d'aconseguir que els estudiants acabin l'ensenyament obligatori amb el coneixement adequat de català i de castellà, i diferenciar entre aquest objectiu final i el procediment metodològic per aconseguir-ho.
- 2) A més, resulta indispensable, d'acord amb la realitat social, econòmica o professional actual, l'aprenentatge, almenys, d'una tercera llengua, especialment de l'anglès o l'alemany. Tanmateix, el trilingüisme com a model ara per ara és inviable i no cal proposar objectius que són inassolibles.
- 3) Cal partir, també, d'un fet difícilment qüestionable: l'ensenyament d'idiomes a Espanya, a les Illes Balears, és realment molt millorable. No només cal un canvi metodològic que millori l'ensenyament de les llengües, sinó que cal dur a terme, com a objectiu prioritari, una formació del professorat adequada en tots els sentits.
- 4) L'ús vehicular del català a les escoles de les Balears presenta una diversitat significativa en els diversos nivells educatius i en els tipus de centres. I és important tenir-ho en compte a l'hora de prendre decisions que possibilitin fer adaptacions concretes en funció de la composició sociolingüística de les escoles o de les zones, potenciant a vegades l'ús del castellà o del català. La flexibilitat, amb normes clares, s'ha de concretar als centres, que són els que coneixen la realitat quotidiana, al marge de debats estèrils i inoportuns.
- 5) El dret dels pares a elegir la llengua de l'aprenentatge no es pot utilitzar com una arma política per impedir l'existència de projectes pedagògics coherents i lògics. La veu dels pares en l'educació és fonamental, però és més important l'existència d'un projecte educatiu i lingüístic de centre que possibiliti l'aprenentatge al final de l'escolarització obligatòria d'ambdues llengües oficials i que impedeixi la separació dels alumnes per raons de llengua.
- 6) El futur de les societats del segle XXI és el multilingüisme. No ser conscients que les llengües són una riquesa personal, cultural, política, ideològica i econòmica és no entendre el que és i serà la societat del segle XXI. Però també cal ser conscients de la situació asimètrica i desigual del català en la societat balear.

Així doncs, seria necessari, tant per la millora del sistema educatiu com per la millora de l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües, que aquest tema deixàs de ser una batalla política: analitzem i prenguem les decisions adequades per millorar les competències lingüístiques en català i en castellà. Per la qüestió de la llengua no podem obviar els problemes del fracàs escolar, de l'abandonament

escolar, de l'autonomia dels centres, de la professionalització de la funció directiva, del tractament de la diversitat i de la seva escolarització, de la simplificació dels currículums escolars, del calendari escolar o de la jornada escolar, de l'avaluació dels centres i del professorat, de la formació inicial o permanent, de la problemàtica de l'educació secundària, etc.

Tanmateix, és evident que en el tema de la llengua la complexitat augmenta per raons electorals evidents o per qüestions de càlculs polítics. És una qüestió que té condicionants polítics evidents, però que cal enfocar des de l'òptica educativa en funció del tipus de ciutadania competent que es vol construir a les Illes Balears. Cal, doncs, separar el blat de la palla; cal separar el que són els problemes reals, dels que són tangencials. Cal saber distingir quines són les qüestions fonamentals de l'educació de les que tenen una dimensió política o ideològica important. Cal millorar les competències lingüístiques dels nostres estudiants, però sense provocar encara més problemes i conflictes. Cal anar, en definitiva, pel camí de la racionalitat i del consens. Les llengües no són ni poden ser instruments de separació; les llengües són instruments de comunicació i de cultura.

I a tot això se li ha d'afegir la proposta de lliure elecció de llengua que fa la Conselleria a través de l'ordre d'admissió d'alumnes, que ha provocat una polèmica innecessària que no ajuda a resoldre els problemes educatius existents i introdueix un conflicte en un tema que requereix racionalitat i consens. Ja se sap que la qüestió de la llengua aixeca passions, els possibles problemes es magnifiquen, es tensen les postures i es polaritza el debat d'una manera que els autèntics problemes de l'educació passen a un segon terme. Es tracta d'una falsa polèmica que no ajuda a resoldre la problemàtica educativa existent i allunya els possibles consensos i pactes.

En aquesta perspectiva, les preguntes que ens podem formular són les següents: la Conselleria realment està interessada a dur a terme un pacte per l'educació, tant necessari com urgent?, la proposta sobre la llengua s'ha fonamentat en raons que van més enllà de l'argument que representa una promesa electoral, amb raonaments sòlids i contrastats? Millorarà aquesta proposta les competències lingüístiques dels estudiants?... I així podríem seguir. Tanmateix, en el marc de la present polèmica de la llengua, vull proposar una sèrie de reflexions que puguin contribuir a racionalitzar un debat i una polèmica que mai s'hauria d'haver plantejat d'aquesta manera i tampoc en el moment actual. Els temes sensibles s'han de tractar amb delicadesa, amb cura, amb finor, amb diàleg i sobretot amb un plantejament essencialment pedagògic.

Així doncs, les reflexions que vull plantejar sobre aquesta qüestió són les següents:

- 1) Les llengües sempre són instruments de comunicació, de cultura, de riquesa, i no poden ser instruments de separació. La polarització que es fa, en excés, de la qüestió de les llengües no només no resol els problemes, sinó que les afecta negativament, i genera un debat que no té res a veure amb l'objectiu d'aconseguir persones bilingües o, si escau, trilingües.
- 2) Afirmar que la immersió lingüística en català s'estén a tot el sistema escolar de les Illes Balears no respon a la veritat. Efectivament, les diferències, pel que fa a aquesta qüestió, són importants entre els diversos nivells educatius, entre illes i zones geogràfiques, entre l'escola pública i

l'escola privada concertada, entre les diverses àrees i assignatures, etc. Per tant, les afirmacions que generalitzen aquesta immersió no són reals.

- 3) Tot i que cal millorar les competències en totes les llengües, les dades de l'administració educativa autonòmica demostren que el grau d'assoliment de les competències lingüístiques en català i en castellà són prou similars i que, en qualsevol cas, en ambdues és necessària una millora significativa. Una millora que s'ha de fer extensible a una tercera llengua, malgrat que, ara per ara, parlar d'un model trilingüe és utòpic i, segons com es planteja, inviable.
- 4) Així doncs, si el que volem és que els estudiants millorin el coneixement de les llengües oficials de la comunitat autònoma de les Illes Balears i, almenys, d'una tercera llengua, caldria plantejar aquesta qüestió des d'una perspectiva metodològica. Sense desestimar la dimensió política de l'educació i de la llengua, cal donar una dimensió pedagògica a l'ensenyament i a l'aprenentatge de les llengües. I, en aquest aspecte, l'ensenyament de les llengües, dels idiomes, és molt millorable a Espanya i a les Illes Balears.
- 5) La política lingüística a les Illes Balears ha de partir de dos punts de sortida bàsics. D'una banda, la situació de la llengua catalana com a llengua oficial de la comunitat autònoma de les Illes Balears requereix accions de discriminació positiva en l'àmbit educatiu, de l'administració pública, els mitjans de comunicació i la societat civil. De l'altra, el castellà també com a llengua oficial de les Illes Balears i de l'Estat no és una llengua ni forastera ni impròpia. El castellà és una llengua necessària, de comunicació, de cultura, i ningú pot renunciar-hi, sobretot en un món globalitzat, obert i en una societat, cada vegada, més multilingüe.
- 6) La política lingüística escolar s'ha de fonamentar legalment sobre els diversos articles de la Llei de normalització lingüística (substancialment en els articles 17, 18, 20 i 22). I això implica potenciar l'ús normal del català a l'escola, poder utilitzar normalment i correctament el català i el castellà al final de l'ensenyament obligatori, no segregat estudiants per raons de llengua, institucionalitzar el català com a llengua oficial en tots els nivells educatius, aplicar el dret dels alumnes a rebre l'ensenyament en català o en castellà... Fer possible tots aquests objectius implica dissenyar projectes lingüístics de centre que es fonamentin sobre la diversitat, la flexibilitat, la integració i l'eficàcia pedagògica. És a dir, cal un projecte educatiu i lingüístic de centre que, d'acord amb aquests principis legals, la realitat sociolingüística de la zona o dels estudiants i els principis pedagògics de l'ensenyament de les llengües, pugui incrementar el nombre d'hores de català o de castellà amb la programació de les diverses matèries o vehicular qualche assignatura en la llengua que sigui més necessària, etc.

Però el més significatiu de tot el que ha passat en relació amb la lliure elecció són els resultats que hi ha hagut pel que fa a aquesta qüestió. Efectivament, les dades han posat de manifest tot un seguit de fets:

- 1) La majoria dels pares —d'educació infantil i del primer cicle de primària— han optat pel català com a llengua vehicular de l'ensenyament amb un percentatge majoritari molt significatiu; gairebé només un 13% ha optat pel castellà.

- 2) Hom té la sensació que aquest resultat no han estat interpretats de manera positiva per part del Govern, ja que no eren els resultats esperats.
- 3) La realitat de les dades suposa un suport real a l'actual model lingüístic de les escoles de les Balears.
- 4) L'elecció de llengua per part dels pares —que té una certa base legal amb la Llei de normalització lingüística de les Illes Balears, com també en té la lluita contra la segregació lingüística— s'hauria de dur a terme a partir dels projectes lingüístics dels centres de les Balears, que són plurals i diversos.
- 5) En definitiva, sembla que els resultats són contraris al desitjos del Govern de les Illes Balears. Tal com han dit algunes persones: li ha sortit el tir per la culata.

En aquest context, unes de les característiques que ha de tenir qualsevol política educativa digna d'aquest nom són la continuïtat, la coherència, el rigor, l'estabilitat, l'existència de missatges clars, la presa de decisions fonamentades i contrastades o l'existència d'un full de ruta que doni confiança a la comunitat educativa i a la societat civil. Una política educativa digna d'aquest nom ha d'implicar la recerca de complicitats amb el professorat i els pares, la comunicació clara del que es pretén des del diàleg, el consens i l'acord i el triomf de la planificació seriosa sobre la improvisació permanent, en definitiva, la preeminència de la raó educativa sobre els interessos ideològics i polítics més sectaris, en un moment com el que estam vivint actualment.

Efectivament, si s'analitzen les darreres decisions de la Conselleria d'Educació, hom té la certesa que ens trobam davant una administració educativa sense rumb clar, que pren mesures improvisades i amb retallades dures que qüestionen l'educació pública, la seva qualitat i la seva equitat. Els administradors de l'educació han de prendre decisions que millorin tots els aspectes del sistema educatiu. I un dels aspectes a millorar és, sens dubte, tot el que fa referència a les competències comunicatives i lingüístiques dels estudiants de les Balears. Però es tracta d'una millora que s'ha de fer amb criteris metodològics, pedagògics, docents, i no amb criteris que tenen més a veure amb l'ideologisme que amb el rigor.

Des d'aquesta perspectiva, la proposta sobre la lliure elecció de llengua que ha dut a terme la Conselleria d'Educació s'ha caracteritzat per una manca de racionalitat, de coherència i de seriositat. Fins i tot, en el cas que els pares haguessin estat d'acord amb la proposta de lliure elecció de llengua, haurien d'haver tingut més informació: quan elegien, haurien d'haver conegut com s'aplicaria l'elecció. La resposta d'un alt càrrec de la Conselleria que va afirmar que són els mestres els qui tenen la responsabilitat d'aplicar-la, a més de ser una manera de desinteressar-se pel tema, és un exemple d'improvisació i de menfotisme pedagògic. Per tant, el que resulta sorprenent és la manca de proposta metodològica de l'administració educativa per donar resposta a l'esmentada lliure elecció de llengua. Cada centre haurà d'habilitar la resposta a aquesta lliure elecció sense cap orientació o recurs de la Conselleria. En qüestions de llengua, de comunicació, d'educació, cal que hi hagi projectes definits i coherents. Els poders públics educatius han de millorar l'ensenyament-aprenentatge de les llengües, sense crear més problemes dels que existeixen. De problemes

educatius a les Illes Balears en tenim prou i la llengua no és l'única qüestió a millorar, ni la més important. No cal que els nostres governants, de manera incomprensible, en creïn més. El que calen són propostes de solucions.

A més, resulta significativa la reacció que ha tingut el president del Govern, tal com contenen alguns mitjans de comunicació social, en contra de la Conselleria d'Educació pels resultats de la lliure elecció de llengua. I en aquest sentit, el que resulta més curiós de la resposta presidencial als resultats de la lliure elecció de llengua és que els diputats i membres del PP s'havien felicitat perquè «per primera vegada» a les Illes Balears, els pares havien decidit lliurement. Aleshores, en què quedam?: lliure elecció de llengua per primera vegada a les Illes Balears o m'heu fallat? En tot cas, es tracta d'uns resultats que, d'acord amb les dades oficials, han posat de manifest que el conflicte lingüístic no existeix a les Balears i que la majoria de pares de les escoles públiques i concertades han optat pel català com a llengua vehicular de l'ensenyament, una elecció, emperò, que no es pot interpretar en contra del castellà. Tant els professors com els pares volen uns estudiants que coneguin les dues llengües oficials i una tercera llengua. Per a la gran majoria de la població, el monolingüisme no és una opció vàlida ni a l'escola, ni culturalment ni socialment, ni professionalment, ni políticament ni econòmicament.

Així doncs, si el procés de lliure elecció de llengua ha estat un despropòsit i un engany pedagògic, el que ha resultat sorprenent ha sigut l'anunci fet per la Conselleria d'Educació sobre el fet que el Govern està preparant un decret de trilingüisme o multilingüisme (tant se val un nom com l'altre). I les preguntes que ens podem fer són diverses: per a què cal ara aquest decret de trilingüisme?, és aquesta la via per millorar el coneixement de les llengües oficials de la comunitat autònoma de les Illes Balears i d'un tercer idioma, preferentment l'anglès?, és una sortida en relació amb els resultats de la lliure elecció de llengua?, aquest decret serà una norma feta sense diàleg i sense acord?, serà un text que respondrà a les necessitats educatives per millorar realment les competències lingüístiques dels estudiants?, serà un decret dictat des de la ideologia del poder o serà un decret que potenciarà l'opció metodològica més eficaç per l'aprenentatge d'idiomes?, estam davant un altre conflicte educatiu a partir de la llengua?, hem après alguna cosa sobre el que ha passat sobre la proposta de la lliure elecció de la llengua o seguirem dins l'estratègia de l'error?...

No hi ha cap dubte que el futur de les societats del segle XXI és el multilingüisme, fonamentat sobre les llengües oficials de cada país. No ser conscients que les llengües són una riquesa personal, cultural, política, ideològica i econòmica és no entendre el que és i el que serà aquesta societat del coneixement. Però aquesta opció del trilingüisme o del multilingüisme s'ha de traduir a l'escola de manera progressiva, pensada, planificada, realista, amb temps i recursos i amb professorat més preparat. El trilingüisme com a model ara per ara és inviable a les escoles de les Illes Balears. La inviabilitat encara s'ha accentuat més amb les retallades, amb l'increment de les ràtios, amb l'augment del nombre d'hores de docència del professorat i pel fet que alguns professors hauran d'impartir assignatures distintes a la seva especialització, etc.

Tanmateix, a l'hora de tirar endavant un decret de trilingüisme, al meu entendre, caldria tenir en compte una sèrie de reflexions:

- 1) El decret no pot ser fruit de la imposició, sinó que hauria de ser la conseqüència d'un procés de reflexió i de negociació.
- 2) El decret s'hauria de fer des d'una perspectiva pedagògica i metodològica i hauria de donar resposta a l'objectiu de millorar les competències lingüístiques dels estudiants.
- 3) El decret no pot ser una resposta als resultats de la lliure elecció de llengua ni pot anar contra la filosofia fonamental del decret de mínims, malgrat que pugui incloure la possibilitat de modificar-ne aspectes des del consens.
- 4) La introducció d'una tercera llengua s'ha de dur a terme de manera que no es facin malbé els models lingüístics de les escoles que han estat reeixits i ha de tenir en compte les experiències existents en relació amb la introducció de la tercera llengua. En tot cas, les dades sobre l'aprenentatge de l'anglès a Espanya i a les Balears demostren que cal fer un esforç important en aquest aspecte.
- 5) El model de trilingüisme, partint dels mínims necessaris per les llengües oficials de la comunitat autònoma de les Illes Balears, només es pot fer donant un marge d'actuació important als centres perquè donin resposta a les necessitats, a les característiques sociolingüístiques del centre i als recursos existents, i tot això de manera progressiva.
- 6) El model d'una tercera llengua només es pot fer si es duu a terme una formació més intensa dels docents, si es parteix d'una metodologia i d'un material pedagògic contrastat, si es contracta personal docent auxiliar procedents dels països de la llengua que s'ensenya, si es fa la utilització de material audiovisual adequat...
- 7) L'aprenentatge d'una tercera llengua requereix que la societat aposti per potenciar-la, a través dels diversos canals de les televisions, les pel·lícules en versió original i altres mesures socials.
- 8) El model de trilingüisme requereix, a més, unes ràtios més baixes de les aprovades i per a l'ensenyament d'idiomes calen processos d'individualització educativa.

I així podríem continuar...

En tot cas, cal elevar el nivell de les competències lingüístiques dels nostres estudiants, en català, en castellà, en anglès... Deixem de banda el debat polític en què n'hi ha que estan encallats i centrem-nos a millorar la qualitat i l'equitat de l'educació en temps de crisi i d'incertesa de quasi tot. L'educació necessita estabilitat i acord i que siguem conscients de la situació de la nostra economia. Per tant, seria necessari que els que poden fossin conscients del que ens estam jugant i deixin de jugar amb foc. Ens podem cremar tots. I es poden cremar les il·lusions i les motivacions, que són bàsiques per ensenyar i per aprendre.

Tanmateix, seria necessari, tant per la millora del sistema educatiu com per la millora de l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües, que aquest tema deixàs de ser una batalla política: una batalla política

que, al marge dels efectes directes o col·laterals, no contribueix a millorar cap tipus d'aprenentatge. A més, contribueix a fer debats falsos, a dividir la comunitat educativa i la societat, a fer més caòtica la percepció que té la societat de l'educació. Si el pacte educatiu a les Illes Balears és molt complex, amb el tema de la llengua la complexitat augmenta per raons electorals evidents o per qüestions de càlculs polítics. En tot cas, per millorar el rendiment individual o social del nostre sistema educatiu, la qüestió de les llengües és bàsica. I per això cal un consens entre els grups polítics, la societat i sobretot la comunitat educativa. És un tema que té condicionants polítics evidents, però que cal enfocar des de l'òptica educativa en funció del tipus de ciutadania que es vol construir a les Illes Balears. Amb tot, en relació amb aquesta qüestió de la llengua, també ens trobam davant un tipus de política i de decisions que són un entrebanc per convertir l'ensenyament de les llengües en una oportunitat per seguir millorant el rendiment global i individual del sistema educatiu.

5. L'EDUCACIÓ I EL SEU FUTUR: UNA TORNADA A L'ELITISME EDUCATIU

Sens dubte, l'escola espanyola i la de les Illes Balears està instal·lada en la mediocritat. Els resultats que s'obtenen no són els que necessitam ni són els esperats. El sistema educatiu funciona millor en contextos desfavorits, però falla en excel·lència. Espanya destaca en equitat, però faríem una anàlisi equivocada si només féssim aquesta anàlisi negativa sobre la mediocritat dels resultats obtinguts, si no posàssim en valor tot el que s'ha aconseguit durant aquests anys, si no fóssim capaços de comprendre tot el que s'ha avançat. A vegades s'oblida tot el que funciona del sistema educatiu i es comunica una imatge negativa del sistema educatiu que no respon a tota la realitat, una imatge negativa que no contribueix a la millora del professorat i de la comunitat educativa.

Davant aquests resultats, que són millorables i davant la crisi econòmica que estam sofrint i que, com s'ha dit, està implicant unes retallades educatives d'una important transcendència escolar, social, ideològica i cultural, n'hi ha propugnen una reforma educativa que mira més cap endarrere que cap a la millora real de l'educació. Sens dubte, el nostre sistema educatiu necessita millores importants i cal aprofitar les oportunitats que les crisis plantegen per fer tot allò que és necessari. Tanmateix, el que resulta evident és que no es poden fer les reformes en clau purament ideològica. Així, la crítica radical que alguns sectors fan de la LOGSE, sense negar els errors en la seva elaboració i en la seva aplicació, no explica, per exemple, les diferències que hi ha entre el nord i el sud en relació amb els resultats educatius obtinguts en diversos aspectes del sistema escolar. Sembla com si hi hagués dues escoles: les del nord i les del sud, dues realitats escolars que presenten resultats prou diferents: la de l'excel·lència al País Basc o Navarra i la de la mediocritat en comunitats com Múrcia, Andalusia o les Illes Balears. L'explicació d'aquests resultats no es poden fer només en clau escolar; les raons econòmiques i socials, el tipus d'economia i de societat, també hi influeixen, a més de les característiques dels centres educatius, de la gestió, del tipus de professorat o de la implicació de les famílies.

Per tant, a l'hora d'abordar les reformes necessàries per millorar el sistema educatiu seria necessari que aquestes es fessin des del coneixement de la realitat educativa, des de la diversitat de situacions, des del diàleg i la negociació, evitant el conflicte educatiu. Tanmateix, hom té la sensació que determinats sectors de la classe política governant, amb les retallades sense matisos, van en

contra de l'educació, van en contra de l'escola pública, van en contra de la democratització de l'ensenyament i van en contra de les polítiques d'igualtat d'oportunitats. Hom té la sensació que es va contra un dels puntals de l'estat del benestar, l'educació, ja que, aprofitant la crisi econòmica s'està duent a terme un autèntic retrocés i una confrontació ideològica sense precedents.

No es poden fer retallades sense criteris. No es pot fer una proposta de reforma educativa mirant el retrovisor de la història, basant-se en la idea que qualsevol temps educatiu passat fou millor. No es poden fer propostes de reformes basades en les revàlides educatives d'un temps passat, pensant que així es millora l'educació. No es poden fer reformes educatives incrementant taxes universitàries i disminuint les beques i amb unes condicions no adequades. Pel que fa a les taxes, ja estan suposant, en algunes comunitats autònomes, una baixada de les preinscripcions universitàries. No es poden fer reformes educatives incrementant les ràtios educatives sense cap tipus de discriminació en funció de la composició de les aules. No es poden fer reformes educatives massificant les aules...

Aquest tipus de mesures i aquestes propostes de reformes es fonamenten en una concepció elitista de l'educació perquè —tal com s'ha dit anteriorment— es fa una crítica molt dura del nostre sistema educatiu i, al mateix temps, s'afirma que estam davant la generació més ben formada de la història. Com és possible que es faci una crítica apocalíptica de l'educació i resulti que els nostres titulats siguin reclamats a diversos països? Es vol rebaixar el nivell educatiu i el nombre de les titulacions del nostre país, amb menys titulats universitaris i de formació professional de grau superior, per adaptar-los a una economia que no requereix mà d'obra més qualificada... Tornam a un nou elitisme del segle XXI? És aquesta la filosofia que impregna les mesures de política educativa que estan prenent i plantejant el Ministeri d'Educació i la comunitat autònoma de les Illes Balears? Estam construint una societat en què el tipus d'economia per la qual es vol apostar no necessitarà mà d'obra més qualificada?...

Efectivament, no es tracta de fer una anàlisi complaent de la situació educativa. Calen reformes i profundes. Calen reformes però consensuades. Calen reformes del segle XXI. Calen reformes dutes a terme amb la col·laboració, la cooperació i la complicitat. Cal una escola pública, que millori la seva gestió des de l'autonomia. Cal una escola pública que faci un rendiment de resultats a través de l'avaluació externa. Cal posar més mercat en l'escola pública i més Estat en la concertada, tal com diu Mariano Fernández Enguita. Cal la millora de la formació inicial i permanent del docent. Cal la professionalització de la funció directiva en un marc de participació de la comunitat educativa. Calen uns currículums més simplificats i més coherents. Calen programes reals per lluitar en favor de l'èxit educatiu...

El que no és possible és fer reformes sense tenir en compte que estam en una societat del coneixement, més globalitzada, més competitiva, més exigent. El que no és possible és fer una reforma educativa, tal com s'ha dit, que torni a l'elitisme, ja que no correspon a una societat del segle XXI. No es pot tornar endarrere després del que s'ha aconseguit. El que sí que es necessita són reformes que millorin l'eficàcia i l'eficiència del sistema educatiu, però des de l'equitat i la igualtat d'oportunitats. La societat del segle XXI necessita ciutadans formats i no súbdits amb baixes qualificacions educatives. L'elitisme educatiu no serveix per la societat del segle XXI.